

3. La dinàmica territorial de la població espanyola: 1950-2016

Ángel de la Fuente¹⁵ - FEDEA i Institut d'Anàlisi Econòmica (CSIC). Gener de 2018

1. Introducció

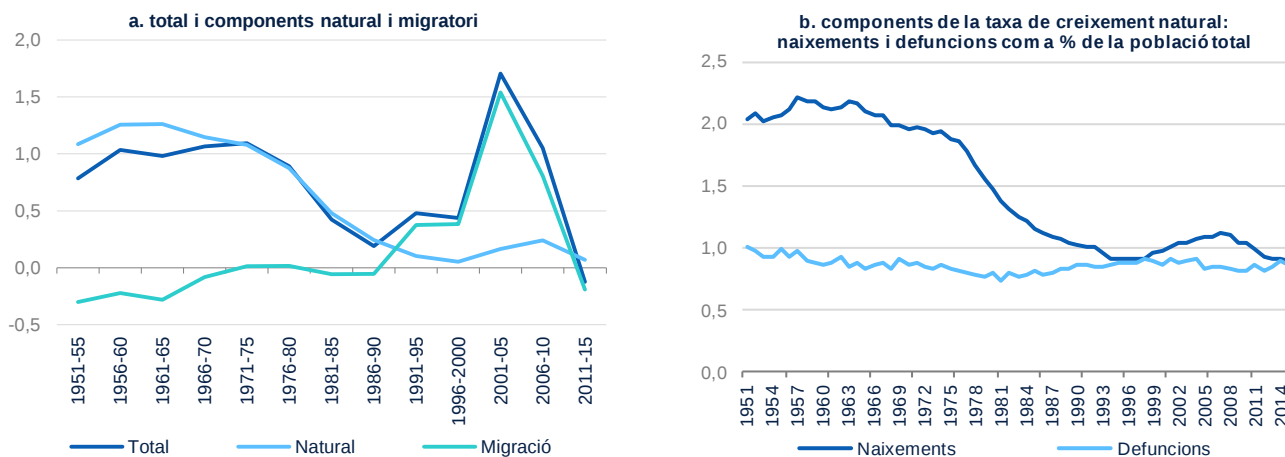
En aquesta nota s'analitza l'**evolució de la població espanyola i catalana entre 1950 i l'actualitat** utilitzant la base de dades *RegData* descrita a de la Fuente (2017). Després d'aquesta introducció, la secció 2 es centra en l'impacte dels factors vegetatius i migratoris sobre l'evolució de la població total d'Espanya i sobre el seu procés d'envelliment. La secció 3 analitza la dinàmica de la distribució territorial de la població, que mostra una tendència a concentrar-se cada vegada més en determinades àrees del territori nacional. Finalment, s'analitza el cas de Catalunya.

2. Evolució de la població agregada

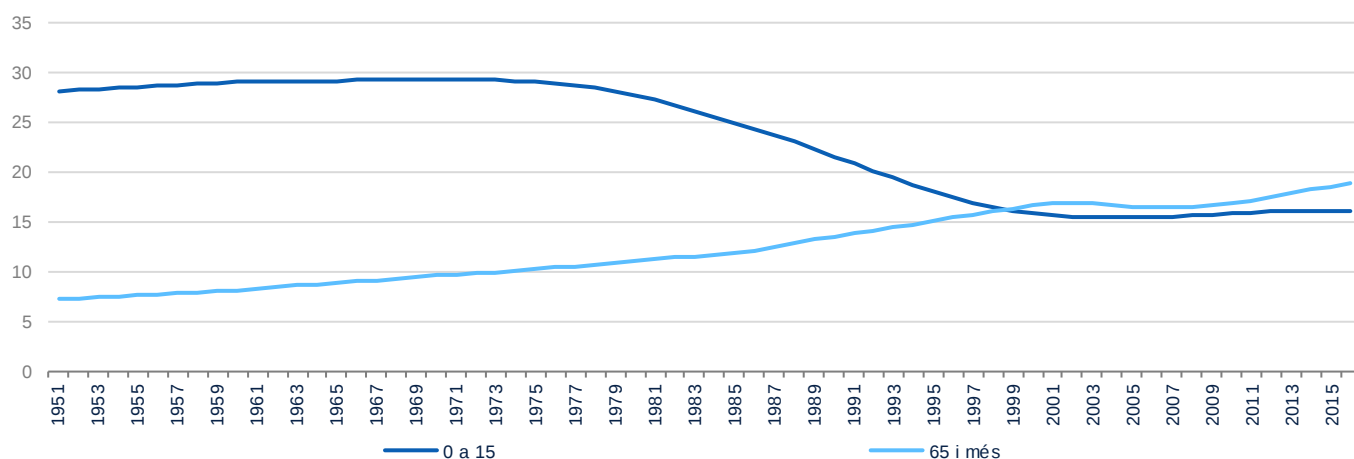
Entre 1955 i 2016 la població espanyola augmentà des de 28,2 fins a 46,5 milions d'habitants, el que suposa un increment acumulat del 65% o una taxa mitjana de creixement anual del 0,77%. Però com es pot veure en el Gràfic 3.1, aquest creixement **no s'ha produït a un ritme uniforme**. Fins a mitjans dels anys 70, la població espanyola creixia a un ritme a l'entorn de l'1% anual, malgrat presentar un saldo migratori net negatiu. Entre 1975 i 1990, el creixement de la població es desploma tot i que també cau l'emigració. Això és degut, fonamentalment, la fortíssima caiguda de la taxa de natalitat que s'observa durant aquest període (vegeu el panell b del Gràfic 3.1). Seguidament es produeix una forta recuperació del creixement de la població, que es concentra especialment en els primers anys del segle actual i és causada, exclusivament, per l'entrada d'uns quants milions d'emigrants estrangers en pocs anys, mentre la població nativa continuava estancada. Amb l'arribada de la crisi, no obstant, aquest flux d'entrades s'atura, i arriba fins i tot a revertir-se en alguns anys recents, portant la taxa de creixement de la població per sota de zero al 2012 i 2014.

Com a resultat de la caiguda de la natalitat i de l'augment de l'esperança de vida, la població espanyola porta ja algunes dècades immersa en un procés d'envelliment que s'accelera significativament en els anys 70. Això es pot veure en el Gràfic 3.2, que mostra l'evolució del pes de la població més gran (a l'alça) i dels més joves (a la baixa). Com s'observa en el gràfic, el pes dels grans deixa d'augmentar transitòriament durant els anys de fortes entrades d'emigrants de la primera dècada d'aquest segle, però es reinicia amb l'arribada de la crisi.

¹⁵: Agraïxo els comentaris i suggeriments de Pep Ruiz.

Gràfic 3.1 Taxa de creixement anual de la població espanyola i components (tants per mil)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població i migracions internes i externes de RegData Dem (de la Fuente, 2017)

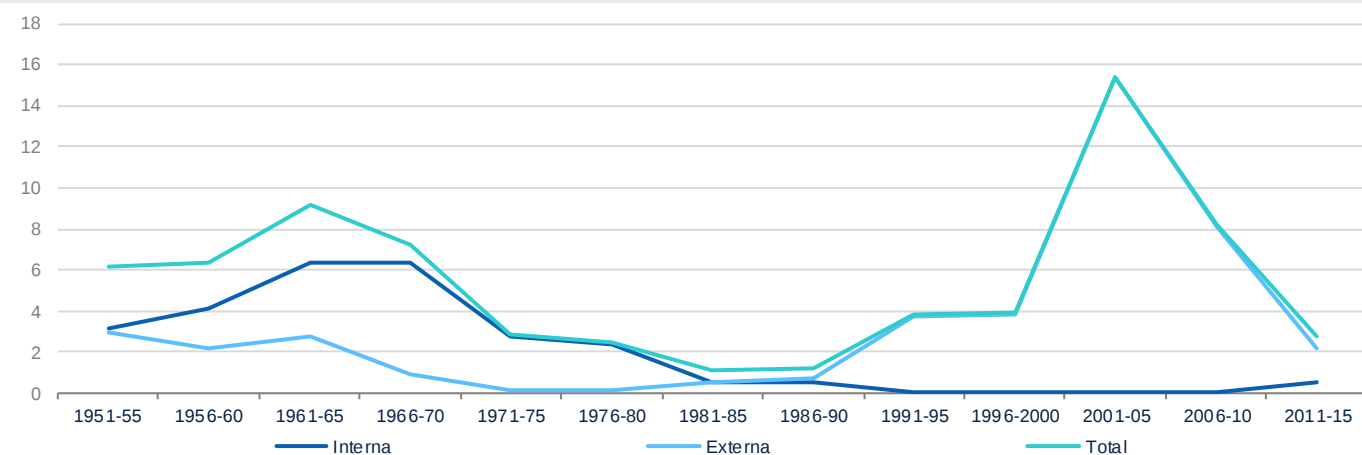
Gràfic 3.2 Evolució de la distribució per edats de la població espanyola. Pes en el total de diferents trams d'edat (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població i migracions internes i externes de RegData Dem (de la Fuente, 2017)

Durant aquestes dècades, **Espanya ha experimentat forts corrents migratoris, tant interns com externs que**, com ja s'ha vist, **han jugat un paper molt important en l'evolució de la població**, i encara més sobre el patró d'assentament territorial. El Gràfic 3.3 resumeix l'evolució de la intensitat migratòria neta i dels seus components intern (interregional) i extern. L'indicador es construeix com el número total de desplaçaments migratoris nets de durant cada any (mesurat d'1 de juliol a 1 de juliol), expressat com a fracció de la població del país al començament del mateix. El nombre de desplaçaments migratoris es calcula com la suma dels desplaçaments interns i externs. Els desplaçaments externs es mesuren, cada any, com el valor absolut del saldo migratori net d'Espanya en el seu conjunt. Els desplaçaments interns s'aproximen i) sumant els valors absoluts dels saldos migratoris nets regionals, ii) restant del total els desplaçaments externs i, iii) dividint el resultat per dos per tenir en compte que cada desplaçament intern es comptabilitza dues vegades (a la regió d'origen i a la de destinació). El procediment és només aproximat i té tendència a infravalorar la intensitat de les migracions internes, ja que només considera els fluxos nets.

La intensitat migratòria neta presenta una tendència a la baixa durant bona part del període, interrompuda per una fortíssima recuperació en els primers anys del segle actual que finalitza amb l'inici de la crisi. A començaments dels anys seixanta aquesta variable assoleix valors a l'entorn del 8 per mil anual, el que suposa moviments nets de població molt considerables (vora els 300.000 desplaçaments nets per any) i porta a duplicar aquesta taxa durant el primer quinquenni d'aquest segle. Acumulant aquestes xifres per al conjunt del període, el número total de desplaçaments nets supera els 13 milions, el que implica que una bona part de la població espanyola ha canviat de regió (o país) de residència durant el període analitzat. A més, aquesta xifra subestima considerablement el nombre real de desplaçaments migratoris, ja que només captura els fluxos nets de població (és a dir, la diferència entre el número total d'immigrants i el d'emigrants) i considera solament els desplaçaments des de o cap a altres regions o a l'estranger, excloent per tant els que es produeixen en l'interior d'una regió determinada.

Gràfic 3.3 Intensitat migratòria neta (tants per mil i any)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població i migracions internes i externes de RegData Dem (de la Fuente, 2017)

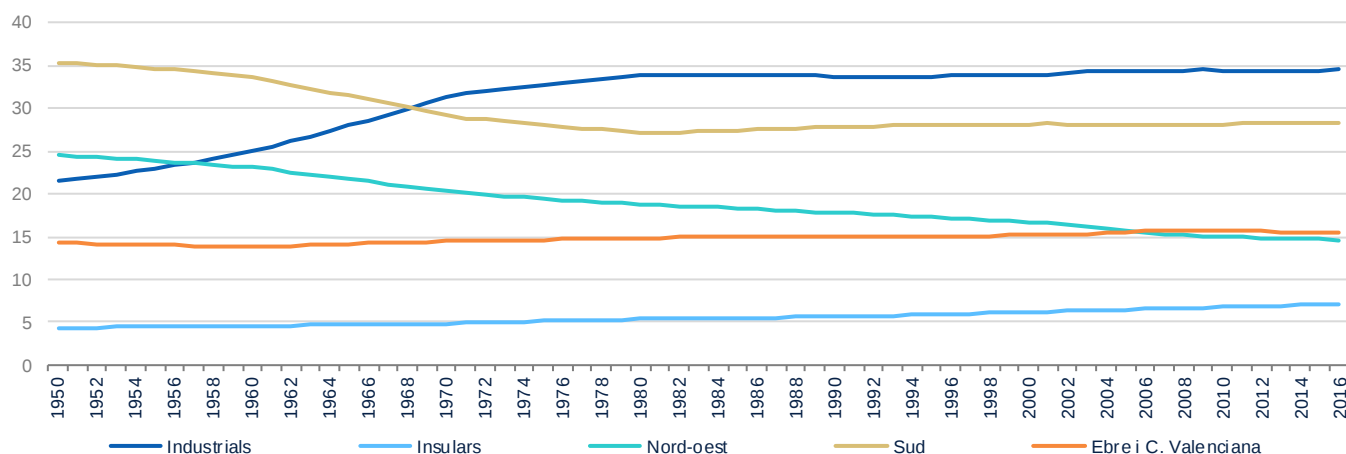
Els dos components de la intensitat migratòria neta tenen comportaments molt diferents. **El component intern, que mesura la intensitat dels fluxos migratoris interregionals, presenta una tendència clarament decreixent, reduint-se fins a valors inferiors a l'1 per mil a partir de 1980. La intensitat migratòria externa, al seu torn, disminueix ràpidament durant la primera part del període (quan Espanya presentava un saldo migratori negatiu), es manté en valors molt reduïts durant el període central i repunta a partir de 1985, coincidint amb el canvi de signe del saldo migratori espanyol, fins a arribar a valors extraordinàriament elevats durant els primers anys del segle actual però reduint-se bruscament amb l'inici de la crisi.**

3. La distribució territorial de la població

En aquesta secció s'analitza l'evolució de la distribució regional de la població espanyola des de mitjans del segle passat. Per ajudar a organitzar el debat, en una primera aproximació a les dades, les 17 comunitats autònomes s'han agrupat en cinc grans *macro-regions*, d'acord amb una combinació de criteris econòmics i geogràfics. Les tres grans comunitats de major tradició i pes industrial (Catalunya, Madrid i el País Basc) es combinen en una única regió econòmica (*grans centres industrials*) i el mateix es fa amb les dues *regions insulars*, amb economies molt dependents

del turisme. La resta de regions s'agrupen amb criteris geogràfics, distingint entre el *Sud* (Andalusia, Extremadura, Castella-La Manxa, Múrcia i Ceuta i Melilla), el *Nord-oest* (Galícia, Astúries, Cantàbria i Castella i Lleó) i la *Vall de l'Ebre*, integrada per Aragó, La Rioja i Navarra, però a la que també s'afegeix la Comunitat Valenciana.

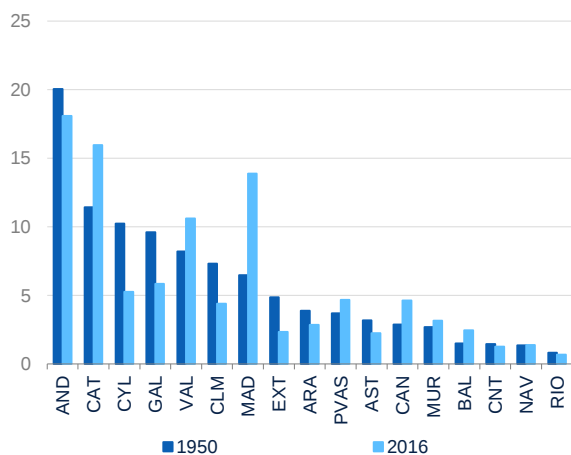
Gràfic 3.4 Pes en la població espanyola (%)

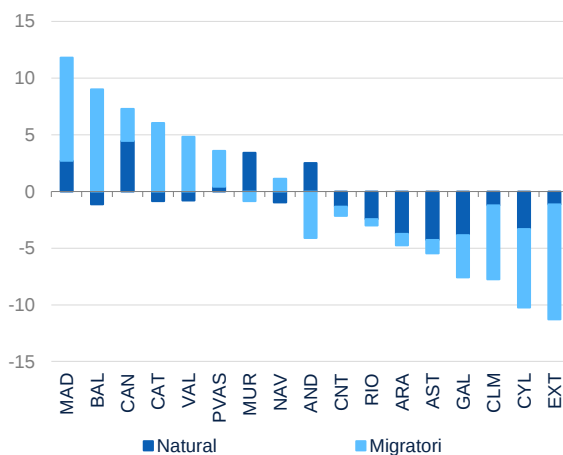
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població i migracions internes i externes de RegData Dem (de la Fuente, 2017)

El Gràfic 3.4 mostra l'evolució del pes de cadascuna d'aquestes *macrorregions* en la població espanyola. Els perfils regionals són molt variats. **Entre el 1950 i el 1980 el pes de les grans comunitats industrials s'incrementa en gairebé un 60%, mentre que la regió del sud perd més d'un 20% del seu pes inicial.** No obstant, a partir de 1980 els pesos d'ambdues regions es mantenen aproximadament estables. D'altra banda, el Nord-oest perd pes durant tot el període a un ritme aproximadament uniforme i les comunitats insulars el guanyen. Durant el conjunt del període, la primera d'aquestes regions perd un 40% del seu pes inicial i la segona guanya gairebé més d'un 60%. Finalment, la combinació de la Vall de l'Ebre i la Comunitat Valenciana és l'única macroregió que manté una posició aproximadament constant durant els últims quasi setanta anys, encara que aquesta estabilitat oculta dinàmiques clarament diferenciades entre les comunitats autònomes que integren la regió, amb la Vall de l'Ebre perdent pes envers la Comunitat Valenciana.

El Gràfic 3.5 mostra la participació de cadascuna de les comunitats autònomes en la població total del país en els anys 1950 i 2016. **Les quatre regions més poblades en el 2016 (Andalusia, Catalunya, Madrid i la Comunitat Valenciana) concentraven el 46,1% de la població nacional en el 1950 i el 58,5% en el 2016.** El nivell de concentració de la població, per tant, augmenta apreciablement, podent-se observar també canvis molt significatius en les participacions d'algunes regions. El pes en la població total de Madrid s'ha multiplicat per més de dos entre el començament i el final del període, mentre que els de les regions insulars i Catalunya han crescut com a mínim en un 40%. En l'extrem contrari, Extremadura, Galícia i les dues Castelles han perdut com a mínim el 40% del seu pes inicial, i Aragó i Astúries, més d'un 25%. En resum, la població espanyola s'ha concentrat cada vegada més a Madrid i a la perifèria (especialment en el litoral mediterrani i les comunitats insulars) en detriment de les regions interiors (les dues Castelles, Extremadura i Aragó) i del Nord-oest.

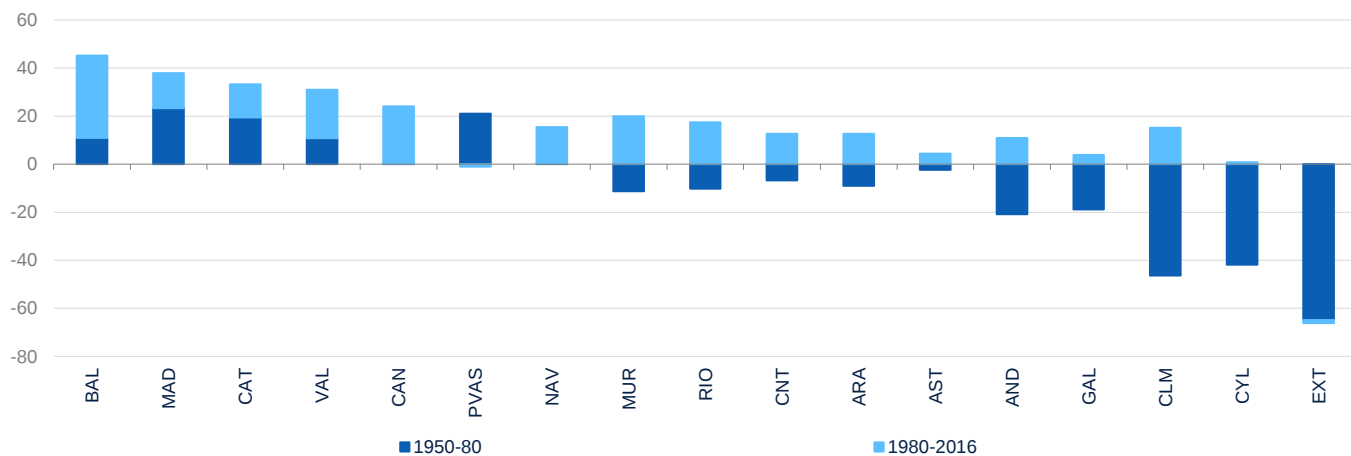
Gràfic 3.5 Pesos regionals en la població espanyola (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població i migracions internes i externes de RegData Dem (de la Fuente, 2017)

Gràfic 3.6 Taxes de creixement relatiu de la població i components (mitjana 1951-2016 en tants per mil)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població i migracions internes i externes de RegData Dem (de la Fuente, 2017)

La taxa de creixement relatiu de la població d'una regió (és a dir, la diferència amb la corresponent taxa nacional) es pot expressar com la suma d'un component natural o vegetatiu que reflexa la diferència entre naixements i defuncions i un altre que captura l'impacte net dels fluxos migratoris sobre el creixement de la població. El Gràfic 3.6 mostra el resultat d'aquesta descomposició per al cas de les comunitats autònomes entre 1951 i 2016. Encara que ambdós components tendeixen a tenir el mateix signe (els immigrants solen estar en edat fèrtil, el que tendeix a incrementar la taxa de natalitat i reduir la de mortalitat en les regions receptores), el pes del component migratori ha estat decisiu en l'evolució demogràfica de bona part de les comunitats autònomes. **En termes generals, els fluxos migratoris s'han dirigit cap a les regions amb majors nivells de renda i probabilitats més elevades d'ocupació.**

Gràfic 3.7 Saldo immigratori net acumulat, 1950-2016 com a percentatge de la població resident en el 2016 (%)

Nota: Els saldos migratoris acumulats s'obtenen acumulant els fluxos nets d'immigrants durant el període, sense considerar la mortalitat.
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població i migracions internes i externes de RegData Dem (de la Fuente, 2017)

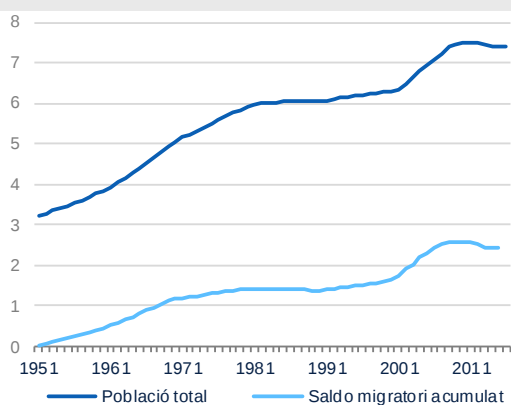
L'acumulació de fluxos migratoris ha tingut un efecte molt important sobre la distribució regional de la població espanyola. El Gràfic 3.8 mostra els saldos immigratoris nets acumulats entre el 1950 i el 2016 per cadascuna de les comunitats autònomes, desglossats per subperíodes i expressats com a fracció de la població en el 2016. **En termes absoluts, les regions receptores més importants són Catalunya i Madrid, amb guanys de població propers als dos milions i mig de persones, i la Comunitat Valenciana, amb un milió i mig. En l'altre extrem, Castella i Lleó ha perdut prop d'un milió d'habitant per l'emigració, seguida d'Andalusia, Extremadura i Castella-La Manxa, amb entre 650.000 i 830.000 efectius. En termes relatius també destaquen Balears, Canàries i el País Basc entre les regions receptores de població, i Galícia entre les expulsores.** Els saldos migratoris nets acumulats constitueixen una fracció molt significativa de la població resident en algunes regions. Així, el saldo immigratori net de Balears, Madrid, Catalunya i la Comunitat Valenciana excedeix el 30% de la població resident en el 2016, mentre que els saldos emigratoris nets de les dues Castelles i Extremadura excedeixen el 30% de la seva població actual, i superen el 65% en la última regió citada.

Comparant els saldos migratoris acumulats en els períodes 1950-80 i 1980-2016, crida l'atenció el cas del País Basc. Segurament per causa de la pressió terrorista i la tensa situació política que aquesta comunitat ha patit durant dècades, ha passat de ser la segona regió amb un major saldo immigratori en termes relatius durant la primera meitat del període mostrat a convertir-se, juntament amb Extremadura, en una de les dues úniques regions que presenten un saldo migratori net negatiu entre 1980 i 2016. La situació contrària es dona a Andalusia, Castella-La Manxa, Múrcia i La Rioja. Totes elles són comunitats amb un important sector agrari que ha absorbit quantitats importants de mà d'obra estrangera durant la primera dècada d'aquest segle. La immigració estrangera durant aquest període també ha estat molt important als arxipèlags, Madrid, Catalunya i la Comunitat Valenciana.

4. El cas de Catalunya

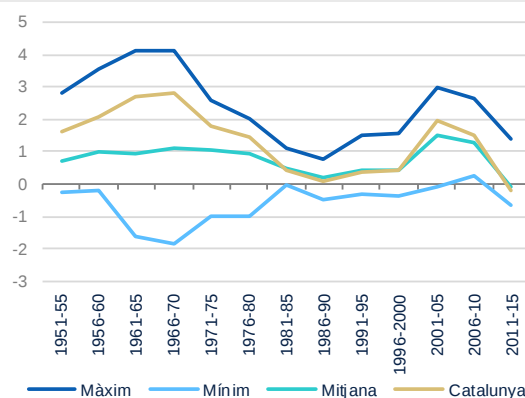
En el cas de Catalunya, la població ha passat de 3,2 milions el 1951 a 7,4 milions el 2016, en bona part per un fort influx migratori que ha aportat a la comunitat un saldo net acumulat d'uns dos milions i mig d'efectius (vegeu el Gràfic 3.8).

Gràfic 3.8 Evolució de la població total de Catalunya i del seu saldo migratori acumulat (milions de persones)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població i migracions internes i externes de RegData Dem (de la Fuente, 2017)

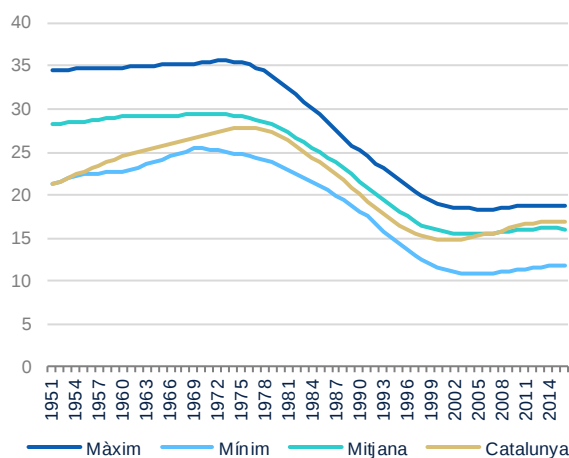
Gràfic 3.9 Taxa de creixement anual de la població, Catalunya respecte de la resta de les CC.AA (tants per mil)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població i migracions internes i externes de RegData Dem (de la Fuente, 2017)

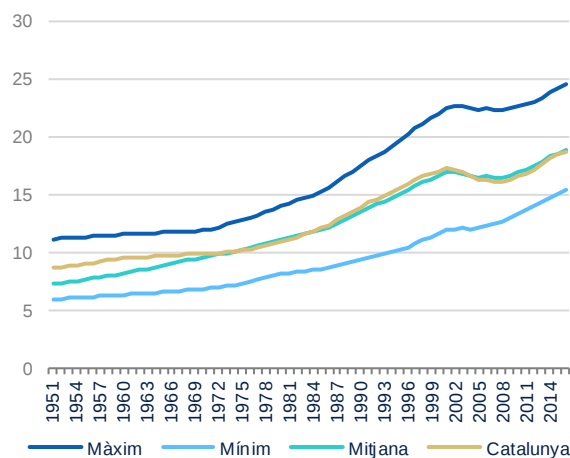
El Gràfic 3.9 compara la taxa de creixement de la població catalana amb la mitjana, el màxim i el mínim nacionals. Com es pot observar, Catalunya s'ha situat gairebé sempre per sobre de la mitjana nacional en termes de la taxa de creixement de la població. El diferencial amb la mitjana fou especialment elevat durant la primera part del període mostrat.

Gràfic 3.10 Catalunya respecte de la resta de comunitats autònomes en termes del pes de la població de 0 a 15 anys en el total (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població i migracions internes i externes de RegData Dem (de la Fuente, 2017)

Gràfic 3.11 Catalunya respecte de la resta de comunitats autònomes en termes del pes de la població de 65 o més anys en el total (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població i migracions internes i externes de RegData Dem (de la Fuente, 2017)

Els Gràfics 3.10 i 3.11 repeteixen la mateixa comparació, però ara en termes del pes de la població de menor i major edat en el total. Igualment com s'observa a la resta d'Espanya, a Catalunya hi ha un ràpid procés d'envelliment que es tradueix en un fort augment de la població de 65 i més anys durant tot el període, i en una caiguda de la població de 0 a 15 anys que es concentra entre el 1980 i el 2000. Dins d'aquesta tendència comú, la població catalana ha convergit gradualment amb la mitjana espanyola en el que fa a la seva estructura per edats, partint de una situació inicial de major envelliment caracteritzada per el baix pes de la població més jove.

Referències

de la Fuente, A. (2017). "Series largas de algunos agregados económicos y demográficos regionales: Actualización de RegData hasta 2016. (RegData y RegData Dem versión 5.0-2016)." FEDEA, Estudios sobre Economía Española no. 2017-26, Madrid. <http://www.fedea.net/datos-economia-regional-y-urbana/>

AVÍS LEGAL

El present document, elaborat pel Departament de BBVA Research, té caràcter divulgatiu i conté dades, opinions o estimacions referides a la data del mateix, d'elaboració pròpia o procedents de fonts o basades en fonts que considerem fiables, sense que hagin estat objecte de verificació independent per BBVA. BBVA, per tant, no ofereix garantia, expressa o implícita, quant a la seva precisió, integritat o correcció.

Les estimacions que aquest document pot contenir han estat realitzades segons metodologies generalment acceptades i han de prendre's com a tals, és a dir, com a previsions o projeccions. L'evolució històrica de les variables econòmiques (positiva o negativa) no garanteix una evolució equivalent en el futur.

El contingut d'aquest document està subjecte a canvis sense avís previ en funció, per exemple, del context econòmic o de les fluctuacions del mercat. BBVA no assumeix cap compromís d'actualitzar el contingut del document o de comunicar els canvis que s'hi puguin realitzar.

BBVA no assumeix cap responsabilitat per qualsevol pèrdua, directa o indirecta, que pogués resultar de l'ús d'aquest document o del seu contingut.

Ni el present document, ni el seu contingut, constitueixen una oferta, invitació o sol·licitud per adquirir, desinvertir o obtenir cap interès en actius o instruments financers, ni poden servir de base per a cap contracte, compromís o decisió de cap tipus.

Especialment respecte a la inversió en actius financers que poguessin estar relacionats amb les variables econòmiques que aquest document pugui desenvolupar, els lectors han de ser conscients que en cap cas han de fer servir aquest document com a base per prendre les seves decisions d'inversió i que les persones o entitats que potencialment els puguin oferir productes d'inversió seran les que tenen l'obligació legalment de proporcionar-los tota la informació que necessitin per prendre aquesta decisió.

El contingut del present document està protegit per la legislació de propietat intel·lectual. Queda expressament prohibida la seva reproducció, transformació, distribució, comunicació pública, posada a disposició, extracció, reutilització, reenviament o la utilització de qualsevol tipus, per qualsevol mitjà o procediment, exceptuant els casos en què estigui legalment permès o sigui autoritzat expressament per BBVA.

Aquest informe ha estat elaborat per la unitat d'Espanya i Portugal

Economista en Cap d'Espanya i Portugal

Miguel Cardoso

miguel.cardoso@bbva.com

+34 91 374 39 61

Ignacio Archondo
ignacio.archondo@bbva.com
+34 673 70 60 36

Joseba Barandiaran
joseba.barandia@bbva.com
+34 94 487 67 39

Giancarlo Carta
giancarlo.cart@bbva.com
+34 673 69 41 73

Juan Ramón García
juanramon.gl@bbva-.com
+34 91 374 33 39

Antonio Marín
antonio.marin.campos@bbva.com
+34 648 600 596

Virginia Pou
virginia.pou@bbva.com
+34 91 537 77 23

Pep Ruiz
ruiz.aguirre@bbva.com
+34 91 537 55 67

Angie Suárez
angie.suarez@bbva.com
+34 91 374 86 03

Camilo Andrés Ulloa
camiloandres.ulloa@bbva.com
+34 91 537 84 73

BBVA Research

Economista en Cap del Grup BBVA

Jorge Sicilia Serrano

Anàlisi Macroeconòmic

Rafael Doménech

r.domenech@bbva.com

Escenaris Econòmics Globals

Miguel Jiménez

mjimenezg@bbva.com

Escenaris Econòmics Globals

Sonsoles Castillo

s.castillo@bbva.com

Modelització i Anàlisi de llarg termini Global

Julián Cubero

juan.cubero@bbva.com

Innovació i Processos

Oscar de las Peñas

oscar.delaspenas@bbva.com

Sistemes Financers i Regulació

Santiago Fernández de Lis

sfernandezdelis@bbva.com

Coordinació entre Països

Olga Cerqueira

olga.gouveia@bbva.com

Regulació Digital

Álvaro Martín

alvaro.martin@bbva.com

Regulació

Sistemes Financers

Ana Rubio

arubiog@bbva.com

Espanya i Portugal

Miguel Cardoso

miguel.cardoso@bbva.com

Estats Units

Nathaniel Karp

Nathaniel.Karp@bbva.com

Mèxic

Carlos Serrano

carlos.serranoh@bbva.com

Turquia, Xina i Big Data

Álvaro Ortiz

alvaro.ortiz@bbva.com

Turquia

Álvaro Ortiz

alvaro.ortiz@bbva.com

Àsia

Le Xia

le.xia@bbva.com

Amèrica del Sud

Juan Manuel Ruiz

juan.ruiz@bbva.com

Argentina

Gloria Sorensen

gsorensen@bbva.com

Xile

Jorge Selaive

jselaive@bbva.com

Colòmbia

Juana Téllez

juana.tellez@bbva.com

Perú

Hugo Perea

hperea@bbva.com

Veneçuela

Julio Pineda

juliocesar.pineda@bbva.com

INTERESSATS DIRIGIR-SE A: BBVA Research: Carrer Azul, 4. Edifici de la Vela - 4ª i 5ª plantes. 28050 Madrid (Espanya).

Tel.: +34 91 374 60 00 i +34 91 537 70 00 / Fax: +34 91 374 30 25 - bbvaresearch@bbva.com www.bbvaresearch.com